

УДК 378.091:811.161.2

DOI: 10.12958/2227-2844-2021-8(346)-2-98-109

Маркотенко Тамара Савеліївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
tamaramarkotenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2157-3508>

Мельник Лариса Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філологічних дисциплін
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка», м. Старобільськ, Україна.
melnik.larisa@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5999-4156>

ВИВЧЕННЯ АКЦЕНТУАЦІЙНИХ НОРМ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У МОВНО-МОВЛЕННЄВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Одним із завдань мовно-мовленнєвої підготовки майбутніх учителів початкових класів виступає формування культури мовлення. Мовлення можна вважати культурним, якщо мовна особистість буде говорити й писати правильно, а дібрані нею виражальні засоби відповідатимуть комунікативній меті. Для цього необхідне засвоєння чинних мовних норм, зокрема: орфоепічних (правильна вимова голосних і приголосних звуків у питомо українських словах, правильна вимова запозичених слів, а також окремих граматичних форм слів різного походження), акцентуаційних (правильне наголошування загальноживаної та термінологічної лексики) та інших.

Норми допомагають літературній мові зберігати цілісність, загальноприйнятність, реалізовувати її культурну функцію (Мовна норма, 2021). Як бачимо, важливим показником культури мовлення особистості, зокрема, є правильне наголошування слів та їх форм, тобто дотримання акцентуаційних норм, що забезпечує збереження унормованості й характерної мелодійності українського мовлення.

Дослідження наголосу й акцентуаційних норм сучасної української мови ведеться крізь призму різних наукових парадигм. Мовознавці розглядають становлення українського наголосу в діяхронічному аспекті (Л. Булаховський, В. Задорожний, І. Огієнко, С. Пономаренко, В. Складенко); здійснюють систематизацію наголосу

літературної мови шляхом вивчення словників, мови творів письменників, усного мовлення (З. Веселовська, В. Винницький, А. Зинякова, В. Желязкова, Р. Міджин, М. Сачко); подають характеристику системи українського акцентування, аналіз закономірностей наголошування різних частин мови (В. Винницький, Н. Клименко, М. Пилинський, М. Погрібний, В. Русанівський) тощо.

На думку В. Задорожного, «Наголос залежить від багатьох чинників: традиції наголошування, морфемної структури, довжини слова, характеру кінцевої фонемі його основи, а також від прагматичного фактора (ступеня освоєння наголосу носіями мови)» (Задорожний, 2005, с. 49). Вагомим надбанням української акцентології є праці В. Винницького: «Значення функція наголосу в іменниках жіночого роду», «Парокситонічна акцентуація дієслів», «Акцентна дублетність та кодифікація», «Наголос у сучасній українській мові» (1984), «Акцентуаційні етюди» (2004), «Функційне навантаження українського наголосу» (2010).

Праці мовознавців дають теоретичну основу для методики опанування акцентуаційними нормами сучасної української мови здобувачами освіти. На початку ХХІ століття у видавництвах України з'явилася велика кількість фундаментальних досліджень, посібників і підручників («Вступ до мовознавства», «Загальне мовознавство», «Сучасна українська літературна мова», «Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах», «Рідна мова», «Словники-довідники», «Довідник з сучасної української мови»), у яких авторитетні науковці Н. Тоцька, А. Білецький, С. Головащук, О. Біляєв, В. Вашуленко, М. Пентилюк, М. Плющ, Л. Мацько, М. Кочерган, Ю. Карпенко, С. Семчинський, В. Лобода, Л. Шевченко, С. Караман, О. Караман, З. Бакун, О. Горошкіна порушують проблеми, присвячені характеристиці закономірностей українського акцентування й методики їх вивчення здобувачами освіти. Зокрема, Н. Левун визначає шляхи засвоєння правильного наголосу українських слів та акцентуаційні норми як складник культури мови (Левун, 2019). У навчальному посібнику «Теорія і практика мовленнєвої комунікації» для студентів професором В. Кизиловою реалізований комплексний підхід, згідно з яким навчання мовленнєвої комунікації передбачає за мету оволодіння нормами літературної мови, зокрема, нормами наголошування (Кизилова, 2009).

Проте програмою курсу сучасної української мови для студентів спеціальності «Початкова освіта» не передбачено системного вивчення акцентуаційних норм. Недостатній рівень сучасної акцентуаційної грамотності майбутніх учителів початкових класів створює протиріччя між новими вимогами до педагогічної праці й фаховим рівнем випускників закладів вищої освіти.

Мета статті полягає у висвітленні теоретичних і практичних аспектів засвоєння майбутніми вчителями початкових класів

нормативного наголошування слів української мови, у розробці вправ і завдань для підвищення рівня акцентуаційної грамотності студентів.

У межах теоретичних *методів* нами здійснено аналіз і синтез літератури з дидактики, лінгводидактики, загального й українського мовознавства; аналіз державних документів у галузі мовної освіти; аналіз усного й писемного мовлення майбутніх учителів початкових класів. Було застосовано також описовий метод (для висвітлення особливостей української акцентуації, труднощів, з якими стикаються студенти при їх засвоєнні) і зіставний метод наукового дослідження (для визначення різниці у наголошуванні лексем російської та української мов).

Мовна норма (від лат. *norma* – правило, взірць) – це сукупність мовних засобів, що в даному мовному узусі на певному історичному етапі вважаються правильними та зразковими. Норма літературної мови – це реальний, історично зумовлений і порівняно стабільний мовний факт, що відповідає системі та нормі мови і становить єдину можливість або найкращий для даного конкретного випадку варіант, відібраний суспільством на певному етапі його розвитку із співіснуючих фактів національної мови у процесі спілкування. Літературна норма виражається всією суспільномовною практикою народу, відшліфовується майстрами слова різних стилів, обґрунтовується в основних закономірностях мовознавчою наукою і кодифікується («узаконюється») у граматиках, словниках, довідниках, підручниках.

Як зазначає В. Кизилова, літературна норма – одне з основних понять культури мовлення. Головними ознаками норми літературної мови є відповідність системі мови, стабільність, обов'язковість (Кизилова, 2009, с. 82). При виробленні акцентуаційних норм українська мова має багато труднощів. Пояснюється це строкатістю наголошування в різних говорах нашої мови, а також впливом сусідніх мов, насамперед російської (південь і схід України) та польської (західна Україна) (Кизилова, 2009, с. 84-85).

Під час навчання у закладах вищої освіти (ЗВО) майбутні вчителі початкових класів засвоюють теоретичні відомості про наголос української мови, а також практично закріплюють акцентуаційні (акцентологічні) норми.

Акцентологічні норми регулюють наголошуваність слів у сучасній українській літературній мові. Український наголос характеризується низкою ознак: по-перше, він вільний, тобто не закріплений за якимось постійним для всіх слів місцем (*зАклад, писАти, зАголОвок*); по-друге, він рухомий, тобто часто змінює своє місце в різних формах одного й того ж слова (*вчИтель – вчителІ*) (Загнітко& Познанська& Омельченко&Мозгунов, 1998).

І. Фаріон зауважує: «Наголос входить до поняття акцентуаційної норми, яку вважаємо фонетико-орфоепічною піднормою. Теперішня система наголошення має давню мотивацію, тому через неможливість пояснити сучасними фонетико-морфологічними законами справляє

враження чогось дуже «примхливого» і почасти несистемного... Однак український наголос має також свою систему. Для нас важливі функційно-практичні характеристики наголосу, що беруть участь у розрізненні лексичних або граматичних значень слова, у виразності та нормативності наголошення» (Фаріон, 2013, с. 48).

Як зазначають С.О. Караман, О.В. Караман та М.Я. Плющ, «У мовах з різномісцевим наголосом, відповідно, і українській також, наголос у повнозначних словах є прикметою окремого слова чи класу слів і виконує таким чином словорозпізнавальну функцію. Це досить важлива функція словесного наголосу, завдяки якій наголос служить одним із формальних засобів системної організації лексики..., виконує смислорозрізняльну функцію... і форморозрізняльну» (Караман & Караман & Плющ, 2011, с. 72).

Система наголошування в українській мові досить складна й потребує комплексного підходу до її вивчення майбутніми вчителями початкових класів. На наш погляд, доцільно виділити різні групи вправ на:

- словорозрізняльний наголос;
- нормативне наголошення різних наголосових типів різних частин мови;
- форморозрізняльний наголос;
- подвійний (варіантний) наголос;
- інтерферентний наголос;
- наголошення запозичених слів;
- складні випадки наголошування тощо.

Нижче подаємо приклади вправ кожної групи.

І. Вправи на словорозрізняльний наголос.

Під час вивчення лексикології звертаємо увагу на значну кількість слів, що називаються омографами. Вони однаково пишуться, але мають різний наголос, який виконує смислорозрізняльну функцію.

1. Поставте наголос в іменниках, простежте, у яких словах наголос падає на суфікс.

Зразок. НедОносok (старий одяг чи взуття) – недонОсок (передчасно народжена дитина).

Підсумок (результат) – підсумок (сумка для патронів); пугач (птаха) – пугач (іграшковий пістолет); ячмінець (злак) – ячмінець (хвороба); зимівник (полярник) – зимівник (приміщення-темник); лікарський (який стосується лікаря і його діяльності) – лікарський (який стосується ліків); використання (слово з відтінком закінченості дії) – використання (слово з відтінком незакінченості дії); відомість (список, документ) – відомість (звістка, популярність).

2. Випишіть зі словників слова, у яких наголос виконує смислорозрізняльну функцію. Попарно введіть ці слова у речення. Простежте і запам'ятайте залежність наголошення від лексичного значення кожної пари.

Зразок: Атлас – атлАс, зАмок – замОк.

3. Поставте наголос в іменниках, ураховуючи їх лексичне значення.

Батьківщина (мала вітчизна; спадщина від батьків) – батьківщина (вітчизна);

відомість (список) – відомість (повідомлення, дані, популярність);

біднота (бідні люди) – біднота (бідність);

білизна (вироби з тканини) – білизна (білість);

вигода (користь) – вигода (зручність);.

мука (борошно) – мука (страждання);

описка (мінеральна фарба) – описка (випадкова помилка в написанні тексту);

сім'я (насіння) – сім'я (родина);

терен (рослина) – терен (територія).

4. Встановіть співвідношення слова та його лексичного значення.

Слова:

Орган

оргАн

рондО

рОндо

ірис

ірИс

магІстерський

магістЕрський

рефлЕкторний

рефлектОрний

Лексичні значення:

духовий клавішний музичний інструмент

частина рослинного та тваринного організмів

музичний жанр

віршова форма, жанр, перо

стосовно до рефлексу

стосовно до рефлектора

пов'язаний з главою лицарського ордену

пов'язаний з особою, що має вчений ступінь

рослина

сорт цукерок

5. Порівняйте заперечні займенники у відмінкових формах. Поміркуйте, як змінюються відтінки лексичного значення від наголосу. Складіть речення з трьома парами займенників.

Зразок: нІ з ким (немає з ким) – ні з кИм (із жодною людиною).

Дівчатам нІ з ким порадитися з приводу організації заходу. У колективі Олена ні з кИм не конфліктувала.

Нікого – нікого, нікому – нікому, ніким – ніким, нічого – нічого, нічим – нічим, ні з кого – ні з кого, ні на кому – ні на кому, ні з чим – ні з чим, ні на чому – ні на чому.

6. Від префіксальних дієслів утворити нульсуфіксальні похідні іменники. Поставити наголос. Простежити, як зміна наголосу впливає на лексичне значення слова.

Зразок. Закладати – заклад (установа), заклад (парі).

Заміряти – ... (замірювання), ... (задум; намір тощо).

Запалювати – ... (пристрасність, азарт), ... (запальник, хвороба тварин).

Захватити – ... (ширина робочого ходу машини), ... (захоплення).

Переїздити – ... (місце переправи), ... (зміна місця мешкання або перебування).

7. Уведіть пари прислівників у речення, ураховуючи відтінки їх лексичних значень.

Якось (невідомо як, як-небудь) – якось (одного разу);

ніде (немає де) – ніде (немає в жодному місці);

нікуди (немає куди) – нікуди (у жодне місце);

шкода (жаль) – шкода (даремно).

II. Вправи на нормативне наголошення наголосових типів різних частин мови.

Вивчаючи курс морфології, студенти опановують нормативне наголошення різних акцентних груп у складі частин мови.

1. Визначте, до якої частини мови належать слова.

Зразок. ДзвОни (іменник Н.в., одн.) – дзвонИ (дієслово 2 особ., наказ. спосіб).

БатькІв – батЬків, склаАду – склаДУ, піддАний – підданий, нарЕчений – наречЕний, говІрка – говіркА, дорОга – дорогА, собачА – собАча, мАрмурові – мармурОві, зростУ – зрОсту, багатІю – багатіЮ, прИйми – приймИ, шкОда – шкоДА.

2. Утворіть від іменників прикметники й поставте в них наголос.

Зразок. Фах – фаховИй, тінЬ – тінЬовИй.

Текст, стіна, страх, зміст, день, підліток, користь, ярмарок, чари, шовк, біржа, болото, вірш, дріб, доба, мигдаль, хутро.

3. Поставте наголос у словах, ураховуючи їх частиномовну приналежність.

Копчений (прикметник) – копчений (дієприкметник), варений (прикметник) – варений (дієприкметник), печений (прикметник) – печений (дієприкметник), учений (прикметник) – учений (дієприкметник), названий (прикметник) – названий (дієприкметник).

4. Складіть речення так, щоб подані слова в одному випадку були іменниками, а в іншому – прислівниками. Поставте в них наголос.

Набір (сукупність предметів) – прислівник набір (у борг), тепло – тепло.

III. Вправи на форморозрізняльний наголос.

При вивченні морфології студенти також з'ясовують роль наголосу в розрізненні граматичних форм слова.

1. Складіть речення з поданими словами. Визначте, якими членами речення вони виступають.

СклИкати (дієслово докон. виду) – скликАти (дієслово недокон. виду); Озера (іменник Р.в., одн.) – озЕра (іменник Н.в., мн.); Пісні (іменник Р.в., одн.) – піснІ (іменник Н.в., мн.); рУки (іменник Р.в., одн.) – рУки (іменник Н.в., мн.); хАтки (іменник Р.в., одн.) – хаткИ (іменник Н.в., мн.).

2. Прочитайте речення. Поставте наголос у виділених словах. Визначте їхнє граматичне значення (число й відмінок).

1. На небі не було жодної *зірки*. *Зірки* сяяли на небі. 2. З любові до *квітки*, до природи починається любов до рідного краю. Різнобарвні *квітки* прикрашали хустку. 3. На трави упали *роси*, неначе сяючі діаманти. Вислів «з води та *роси*» означає побажання доброго здоров'я, багатства, щедрого врожаю.

3. Подані іменники поставте у форми родовому відмінка однини й називного відмінка множини. Розподіліть їх на дві групи: 1) з постійним наголосом; 2) із хитанням у наголошуванні.

Колючка, вказівка, горлиця, корито, видовище, колесо, голка, сусідка, писанка, полотно, решето.

IV. Вправи на подвійний (варіантний) наголос.

При вивченні орфоепії звертаємо увагу студентів на слова, що можуть мати подвійний наголос. При цьому доцільно застосовувати роботу з орфоепічними словниками.

1. Спишіть. Поставте наголос. Підкресліть слова з подвійним наголосом.

Обстріл, вишиванка, зокрема, довідник, олень, русло, рукопис, завжди, засуха, загадка, запитання, корисний, мабуть, байдуже, сповна, дрова, двірник, корисний, літопис, листопад, новина, помилка, столяр, фартух, апостроф, також, циган, завжди, доповідач, жалібний, простий, м'язів, весняний, алфавіт, боляче, догола.

2. Випишіть із словника наголосів слова, які мають подвійне наголошування.

V. Вправи на інтерферентний наголос.

Багато слів в українській мові наголошуються інакше, ніж відповідні російські. Студенти часто зазнають труднощів у наголошенні іменних частин мови, що пояснюється впливом російської мови.

1. Прочитайте іменники російською та українською мовами. Позначте наголос в українських відповідниках.

Дрова, засуха, дочка, осока, подруга, русло, столяр, загадка.

2. Перекладіть слова з російської мови на українську. Запишіть їх та поставте наголос.

Чернозем, чернослив, фартук, рукопис, тополь, летопись, колея, жаркий, отчим, слюна, обстрел, цыган, четырнадцать, одиннадцать, порядковый, который, новый, верба.

VI. Вправи на засвоєння наголошення запозичених слів.

Окремої уваги потребує робота з вивчення іншомовних слів, у наголошенні яких студенти часто припускаються помилок.

1. Запишіть слова, поставте в них наголос. Визначте, які з них – українські, а які – іншомовного походження. При потребі скористайтесь словником іншомовних слів.

Колодїй (великий ніж) – колодїй (хімічна сполука); колос (колосок) – колос (велетень); замок (пристрій для замикання) – замок (фортеця); лупа (на шкірі голови) – лупа (збільшувальне скло); пора (час, період) – пора (отвір, шпара).

2. Спишіть слова, поставте в них наголос. З'ясуйте за допомогою словника іншомовних слів, з якої мови запозичено ці іменники.

Хаос (у міфології) і хаос (безладдя); рапорт (донесення) і рапорт (повторювана частина малюнка на тканині); ірис (рослина; райдужна оболонка ока) й ірис (сорт цукерок); орган (частина організму) й орган (музичний інструмент); музика (вид мистецтва) і музика (музикант); броня (закріплення; документ про закріплення) і броня (захисна обшивка).

3. Прочитайте тезу. Наведіть власні приклади на її підтвердження, користуючись словником іншомовних слів.

Акцентування слів іншомовного походження на ґрунті української мови в цілому відповідає наголошуванню слів у тих мовах, з яких вони запозичені. Часом слова запозичуються не прямим шляхом, а через мови-посередники, і в таких випадках мають наголос мови-посередника.

Зразок: бюлетЕнь (запозичено з французької мови через російську), камфорА (це слово в латинську прийшло з арабської, його наша мова запозичила з німецької чи італійської з наголошеним останнім складом, а не з наголосом латинської мови).

VII. Вправи на складні випадки наголошування.

Деякі слова дуже часто вживають із помилковим наголосом. Вони потребують окремого опрацювання студентами.

1. Прочитайте, правильно наголошуючи слова.

спИна, дичинА, дробовИЙ, борОдавка, кропивА, сирОватка, щЕлепа, щИпці, покАзник, різнОвид, різкИЙ, жалюзІ, м'Язовий, корИсний, тонкИЙ, ознАка, спиртовИЙ, восковИЙ, черговИЙ, пАростковий, пологОВий, експЕртний, решІтчастий, підлітковий, алкогОльний, їстівнИЙ, цілодобовИЙ, кістковИЙ, Очний, стОляр, фОльга, пОристий, подУшка, проникнИЙ, бурштинвИЙ, горобИна, плОский, різкИЙ, тонкИЙ, кулінАрія.

2. Спишіть. Поставте наголос в іменниках.

Діалог, запитання, новина, осока, каталог, предмет, похвала, камбала, вимоги, вільха, русло, компроміс, співбесідник, цінник,

черемха, сприйняття, завдання, різновид, визнання, шофер, міліметр, обмін, приятель, глибина, арахіс, винагорода, джерело, експерт, середина, примірник, центнер, посланець, пізнання, псевдонім, течія, маркетинг, успіх, ненависть, чорнослив, кілометр, донька, гребелька, живопис, проміжок, метонімія.

Таким чином, фахова підготовка студентів спеціальності «Початкова освіта» визначається не тільки теоретичними знаннями з української мови, а й культурою мовлення, що, зокрема, передбачає дотримання акцентуаційних норм.

Акцентуаційна система української мови досить складна для засвоєння. Певним закономірностям наголошування підпорядковуються не всі слова та їхні форми. Часто однотипні лексеми внаслідок різних причин наголошуються по-різному, інколи в них допускаються паралельні наголоси. Зокрема, в усному мовленні часто трапляються помилки, що виникають унаслідок змішування рухомого і нерухомого наголосу, інтерферентного впливу інших мов.

При виникненні сумнівів щодо наголосу певного слова треба звертатися за довідкою до спеціальних словників, як-от: Українська літературна вимова і наголос: Словник-довідник / АН УРСР. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; за ред. М. А. Жовтобрюха. Наук. думка, 1973; Словник українських рим / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; уклад. А. А. Бурячок. І. І. Гурін. Київ: Наук. думка, 1979; Орфоепічний словник : Близько 40 000 слів / укл. М. І. Погрібний. Київ : Рад. школа, 1984; Орфоепічний словник української мови: у 2 т. / [уклад. М. М. Пешак та ін.] К.: Довіра, 2001; Караванський С. Словник рим української мови. Львів: БАК, 2004; Зайко М. А. Український лексикон. Естетичні, мистецькі, лінгвістичні таблиці співзвучних слів: [ритм. словник]. 2-ге вид., виправ., допов. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2014 тощо.

Запропонована нами система вправ спрямована на формування культури мовлення майбутніх учителів початкових класів, зокрема засвоєння ними акцентологічних норм.

Окреслені орієнтири (словорозрізняльний наголос, нормативне наголошення різних наголосових типів різних частин мови, форморозрізняльний наголос, подвійний наголос, інтерферентний наголос, наголошення запозичених слів, складні випадки наголошування та ін.) потребують подальшого вивчення, зокрема із дотриманням комунікативного підходу, включення лексем, що ілюструють різні випадки наголошування, у словосполучення, речення, тексти.

На наш погляд, перспективним напрямом досліджень у межах опрацювання акцентуаційних норм української мови також є розгляд питань методики роботи з вивчення наголошення слів учнями початкових класів.

Список використаної літератури

1. Мовна норма. Типи норм – Навчальні матеріали онлайн. URL : https://pidru4niki.com/movna_norma_tipi_norm. **2. Задорожний В. Б.** Про один «дивний» наголос у «Словарі української мови». *Мовознавство*. 2005. № 5. С. 47–56. **3. Левун Н. В.** Шляхи засвоєння акцентуаційних норм української мови. URL : https://otherreferats.allbest.ru/languages/01100194_0.html. **4. Кизилова В. В.** Теорія і практика мовленнєвої комунікації : навчальний посібник. Луганськ : СПД Рєзніков В. С., 2009. 168 с. **5. Загнітко А. П.,** Познанська В. Д., Омельченко З. Л., Мозгунов В. В. та ін. Українська мова: Словник-довідник. Донецьк : Центр підготовки абітурієнтів, 1998. — 144 с. 1998. URL : <http://litmisto.org.ua/?cat=15>. **6. Фарион І. Д.** Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : монографія. [3-є вид., доп.]. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с. **7. Караман С. О.,** Караман О. В., Плющ М. Я. [та ін.]. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для вищ. навч. закл; за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

References

1. Movna norma. Typy norm – Navchalni materialy onlain [Language norm. Types of norms – Learning materials online]. (2021). Retrieved from https://pidru4niki.com/movna_norma_tipi_norm [in Ukrainian]. **2. Zadorozhnyi, V. B.** (2005). Pro odyh «dyvnyi» naholos u «Slovari ukrainskoi movy» [About one «strange» emphasis in the «Dictionary of the Ukrainian language»]. *Movoznavstvo – Linguistics*, 5, 47-56 [in Ukrainian]. **3. Levun, N. V.** (2019). Shliakhy zasvoiennia aktsentuatsiinykh norm ukrainskoi movy [Ways of mastering accentual norms of the Ukrainian language]. Retrieved from https://otherreferats.allbest.ru/languages/01100194_0.html [in Ukrainian]. **4. Kyzylova, V. V.** (2009). Teoriia i praktyka movlennievoi komunikatsii [Theory and practice of speech communication]. Luhansk: SPD Rieznikov V. S. [in Ukrainian]. **5. Zahnitko, A. P.,** Poznanska, V. D., Omelchenko, Z. L., & Mozghunov, V. V. et al. (1998). Ukrainska mova: Slovnyk-dovidnyk [Ukrainian language: Dictionary-reference book]. Donetsk: Tsentr pidhotovky abituriiientiv. Retrieved from <http://litmisto.org.ua/?cat=15> [in Ukrainian]. **6. Farion, I. D.** (2013). Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova (kultura movlennia publichnykh liudei) [Language norm: destruction, search, restoration (culture of speech of public people)]. 3-ye vyd., dop. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian]. **7. Karaman S. O.,** Karaman O. V., & Pliushch M. Ya. et al. (2011). Suchasna ukrainska literaturna mova [Modern Ukrainian literary language]. Kyiv: Litera LTD [in Ukrainian].

Маркотенко Т. С., Мельник Л. В. Вивчення акцентуаційних норм сучасної української мови в мовно-мовленнєвій підготовці майбутніх учителів початкових класів

У статті розкрито теоретичні та практичні аспекти засвоєння майбутніми вчителями початкових класів наголошування слів української мови. Вивчення акцентуаційних норм розглянуто як важливу складову мовно-мовленнєвої підготовки студентів. Здійснено огляд вагомих праць з української акцентології, розкрито мовознавчий і методичний підходи до визначення понять «культура мовлення», «норми літературної мови», «орфоепічні норми», «акцентуаційні норми» тощо. Схарактеризовано закономірності українського акцентування й основні положення методики їх вивчення здобувачами освіти. Представлено вправи і завдання для підвищення рівня акцентуаційної грамотності студентів, спрямовані на опрацювання словорозрізняювального наголосу, нормативного наголошування наголосових типів різних частин мови, форморозрізняювального, подвійного, інтерферентного наголосів, наголошення запозичених слів, складних випадків наголошування.

Ключові слова: культура мовлення, акцентуаційні норми, словесний наголос, методики вивчення акцентуаційних норм, мовно-мовленнєва підготовка, акцентуаційна грамотність, майбутні учителі початкових класів.

Маркотенко Т. С., Мельник Л. В. Изучение акцентуационных норм современного украинского языка в языковой и речевой подготовке будущих учителей начальных классов

В статье раскрыты теоретические и практические аспекты усвоения будущими учителями начальных классов ударения слов украинского языка. Изучение акцентуационных норм рассмотрено как важную составляющую языковой и речевой подготовки студентов. Осуществлен обзор весомых работ по украинской акцентологии, раскрыты языковедческий и методический подходы к определению понятий «культура речи», «нормы литературного языка», «орфоэпические нормы», «акцентуационные нормы» и т.д. Охарактеризованы закономерности украинского акцентирования и основные положения методики их изучения соискателями образования. Представлены упражнения и задачи для повышения уровня акцентуационной грамотности студентов, направленные на проработку словоразличительного ударения, нормативного акцентирования ударных типов различных частей речи, форморазличающего, двойного, интерферентного ударений, ударения заимствованных слов, сложных случаев акцентирования.

Ключевые слова: культура речи, акцентуационные нормы, словесное ударение, методика изучения акцентуационных норм, языковая и речевая подготовка, акцентуационная грамотность, будущие учителя начальных классов.

Markotenko T., Melnyk L. Study of the accentuation norms of the modern Ukrainian language in the language and speech training of future primary school teachers

The article reveals the theoretical and practical aspects of mastering the words of the Ukrainian language by future primary school teachers. The study of accentuation norms is considered as an important component of the language and speech training of students. A review of significant works on Ukrainian accentology has been carried out, disclosed linguistic and methodological approaches to the definition of the concepts of «culture of speech», «norms of the literary language», «orthoepic norms», «accentuation norms», etc.

A language norm is defined as a set of language means that in a given language usage at a certain historical stage are considered correct and exemplary. It is noted that accentological norms regulate the stress of words in the modern Ukrainian literary language. The peculiarities of the Ukrainian accent are highlighted: first, it is free, it is not fixed in some permanent place for all words; secondly, it is mobile, that is, it often changes its place in different forms of the same word.

The article describes the patterns of Ukrainian accentuation and the main provisions of the methodology for their study by applicants for education. Exercises and tasks for increasing the level of accentuation literacy of students are presented, aimed at working out word-discriminating stress, normative accentuation of stressed types of various parts of speech, form-discriminating, double, interferential stress, stress of borrowed words, difficult cases of accentuation.

In the future, it is planned to develop a methodology for future primary school teachers to study accentuation norms with a communicative approach, the inclusion of tokens illustrating different cases of emphasis in phrases, sentences, texts.

Key words: culture of speech, accentuation norms, verbal stress, methods of studying accentuation norms, language and speech training, accentuation literacy, future primary school teachers.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2021 р.

Прийнято до друку 26.11.2021 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.